

Na to, da takšna preureditev skupnih predmetov na fakultetah ni samovoljna izmišljotina, opozarja podatek, da je bil v to smer že pred časom naravnani predlog mlajših znanstvenikov pedagogov z ljubljanske Filozofske fakultete; in da je – čeprav ni bil sprejet – že nakazal vrsto bistvenih rešitev. – Seveda je za dvig visokošolskega študija na moderno raven nujna tudi modernizacija njegove metodike in učne tehnologije, ki sta – kot je bilo že večkrat opozorjeno – na nemogoče skromni ali zastareli ravni; vendar pa brez konceptualne integracije znanstvenih strok na univerzi v enoten prostor znanstvenega mišljenja takšna metodično-tehnološka modernizacija še ne more generirati tistega, kar je za usmeritev v znanstveno-tehnološko revolucijo najbolj potrebno.

S tega stališča se zdi popolnoma upravičen sklep, da sedanje šolstvo na različnih stopnjah in ravneh ne ustvarja enotnega prostora za razmah znanosti in tehnologije, kar pomeni, da ne izpolnjuje vseh pogojev za vstop v znanstveno-tehnološko revolucijo. Torej ga bo na prehodu v devetdeseta leta potrebno daljnosežno modernizirati, da bo zares ustrezalo novim namlogam.

Usmerjanje družbenega razvoja v hitrejšem tehnološkem napredku

1. Tehnološki razvoj kot ključni razvojni dejavnik

Sodobna družba postaja vedno bolj progresivno nemirna, njeni problemi pa kompleksnejši in večdisciplinarni. Veliko jih ostaja nerešenih. Glavno gibalno sprememb v svetu in gospodarske rasti je postala tehnologija. Tehnologija¹ je znanje o svetu

okoli nas, ki je sistematično uporabljeno v proizvodnji, razdelitvi in potrošnji. Ni le produkcijski način, temveč tudi poseben način proizvajanja določenih proizvodov. Tehnologijo – ali »trenutno tehnično stanje« – so pogosto šteli za danost, ki naj bi se ji prilagajali vsi drugi dejavniki. Pri tem je ključno vprašanje izbor primerne tehnologije. Nezadovoljstvo z moderno tehnologijo je porodilo ideje o ustrezni, prilagojeni tehnologiji. Glede primerne tehnologije so po vojni zastavljali vprašanje v enostavni neoklasični alternativni med delovno intenzivnimi in kapitalno intenzivnimi tehnologi-

* Republiška svetovalka v Izvršnem svetu Skupščine SR Slovenije

¹ V praksi kaj radi zamenjujemo ali celo istovetimo pojme, kot so tehnologija, tehnika in tehnično-tehnološki napredek. Sprememba v tehnologiji pomeni spremembo v produkcijski funkciji, sprememba v tehniki pa gibanje v eni ali drugi smeri na isti produkcijski funkciji. Tehnično-tehnološki napredek pa je eden od tistih dejavnikov, ki precej vpliva na produktivnost in ni nujno odvisen od sprememb v tehnologiji, niti od sprememb v tehniki. Tehnično-tehnološki napredek lahko namreč zasledimo tudi pri nespremenjeni tehnologiji.

jami. Sedaj je postalo veliko bolj zapleteno. Pomembnejši so postali tudi nekateri drugi dejavniki, kot npr. kvalifikacijska struktura delovne sile, ekonomija obsega, kvaliteta proizvodov itd. Marawetz² definira primerno tehnologijo kot vrsto postopkov, ki optimalno izrabljajo resurse, razpoložljive v določenem okolju. Riedijk³ pa meni, da je ustrezna tehnologija aplikacija vseh naših veščin. Zasnovana je na vseh naših znanjih za zadovoljevanje potreb primarnih skupin v celotnem kulturnem in naravnem okolju, ki uporablja take oblike organizacije in upravljanja, da lahko skupina ljudi sama načrtuje. Tudi pri oblikovanju strategije glede tehnološkega razvoja Jugoslavije bi morali t. i. primerne tehnologije razumeti kot vrste postopka, prilagojenih danim resursom in razpoložljivemu znanju, ter jih opredeljevati in uresničevati v prestrukturiranju jugoslovanskega gospodarstva. Prestrukturiranje gospodarstva je opredeljeno kot eden izmed ključnih razvojnih ciljev v dolgoročnem in srednjeročnem planu Jugoslavije. Pojem »prestrukturiranje gospodarstva« pomeni, da obstoječa struktura ni notranje usklajena ali da ni uravnotežena s svojim relevantnim okoljem. Želimo pa spreminjati, s tem pa vzpostaviti novo, seveda dinamično ravnovesje strukture. Prestrukturiranje gospodarstva je lahko:

- prostorsko (glede na alokacijo materialnih, človeških in naravnih resursov),
- horizontalno (pospešen razvoj določenih vej gospodarstva oziroma proizvojenj in opuščanje drugih),
- vertikalno (pospešena rast tehnološke ravni obstoječih proizvojenj).

V naših razmerah je vsem trem oblikam prestrukturiranja skupno, da predpostavljajo intenziven tehnološki razvoj. Opiranje družbe na intenziven tehnološki razvoj pa ni potrebno zgolj zato, da bi zagotovili optimalno kombinacijo dejavnikov razvoja, ki so različno razpoložljivi (omejeni), ampak tudi zaradi potrebne racionalizirane uporabe dejavnikov, s katerimi se razpolaga v relativnem višku, torej dejavnikov, ki trenutno ne omejujejo rasti. Notranja dialektika tehnološkega razvoja omogoča, da ga lahko preučujemo in uporabimo kot samostojen dejavnik (njegovi učinki povečujejo rast družbenega proizvoda, vendar ne pripadajo tradicionalnim dejavnikom – delu in kapitalu) ali pa kot postavko za aktiviranje dejavniških potencialov: dela, kapitala in naravnih resursov.

Pri tem bi poudarila naslednje: prenos in uporaba rezultatov znanstveno-tehnološkega in razvojnega dela v produkcijo je ne le prestrukturiranje gospodarstva, temveč proces, ki vključuje prestrukturiranje, to je racionalizacijo vseh sfer družbenega življenja. S tem v zvezi je treba posebno poudariti: pomembni sta racionalizacija in profesionalizacija upravno-administrativnih struktur na družbenopolitičnih skupnostih, prav tako profesionalizacija menagamenta v organizacijah združenega dela. Sociološko temu rečemo: racionalizacija birokratske organizacije (M. Weber). Le tako se lahko poveča skupna družbena produktivnost. Osnovni problem ni zgolj individualna produktivnost delavca za strojem, temveč predvsem produktivnost celotne družbe; podatki namreč kažejo, da se produktivnost hitro zmanjšuje, ko se od delavca za strojem v tovarni vzpenjamo k podjetniški produktivnosti, in še bolj, ko preidemo na raven reprodukcijskih enot in družbenopolitičnih skupnosti.

²Marawetz: *Employment Implications of Industrialization in Developing Countries*, *Economic Journal*, Vol. 84, 1974

³W. Riedijk: *Appropriate Technology for Developing Countries*, Delft 1979

Prestrukturiranje gospodarstva ni v administrativnem opuščanju določenih proizvodenj, temveč v razvojni selekciji; tako tudi racionalizacija uprave ni birokratski akt. Ne more se sama od sebe racionalizirati, temveč mora obstajati neka »prisila«. Podobno, kot bi morala npr. ekonomska politika in poslovanje siliti OZD v inovacije in tehnološki razvoj. To prisilo pa najbolj izvajata trg in konkurenca. Vemo pa, da v našem gospodarstvu skorajda ni tržne regulacije. Kako naj torej pride do razvojne selekcije in racionalizacije? S kakšnim usmerjanjem družbenega razvoja?

2. Usmerjanje družbenega razvoja – planiranje – pri hitrejšem tehnološkem razvoju

Jugoslovanski model samoupravnega socializma se najbolj srečuje prav s problemom družbenega usmerjanja. Pomeni edinstven poskus urediti družbeno strukturo takó, da bi dogajanja v sistemskem prostoru potekala neposredno med posameznimi podsistemi, ne da bi posredoval poseben upravnopolitičen podsistem. To je možno uresničiti različno. Ena izmed možnosti je samoupravno sporazumevanje in dogovarjanje oziroma samoupravni sporazumi in dogovori, ki so bili vpeljeni leta 1976 z zakonom o temeljnih sistema družbenega planiranja. Drugih možnosti za zdaj nismo koncipirali in razvijali. Mislim predvsem na uvajanje in delovanje tržnih meril in ekonomskih zakonitosti. Neučinkovitost samoupravnih sporazumov in dogovorov še ne pomeni, da organizacije združenega dela niso sposobne samostojno odločati. Neučinkoviti so predvsem zaradi naslednjih osnovnih vzrokov:

prvič – samoupravna vsebina in ekonomska kvaliteta plana TOZD ne more biti sama po sebi zagotovljena že s tem, da je sprejet z osebnim izjavljanjem delavcev; tudi je iluzorno pričakovati, da se bo – kolikor bodo spoštovali predpisano proceduro glede sporazumevanja in dogovarjanja v vseh stopnjah pri pripravi planov in na vseh ravneh – to kvaliteto preneslo tudi na plane DO in SOZD ter na družbene plane DPS. Gospodarstvo ni skupek administrativnih enot, saj funkcionira povsem drugače. Seštevek sicer racionalnih individualnih odločitev ne vodi nujno ali pa sploh ne do optimuma v nacionalnem gospodarstvu. Gospodarstvo je podvrženo neprestanim spremembam v okolju. Prav takó spremembe v tehnologiji in nove informacije menjajo parametre, na katerih so bili zasnovani samoupravni sporazumi in dogovori. Zato bi morali za vsako spremembo revidirati vrsto sporazumov, ali pa bi morala imeti država ogromne materialne in finančne rezerve za intervencijo, da bi lahko obdržala izpostavljeno celotno strukturo dogovorov in sporazumov⁴;

drugič – niso bile ustvarjene potrebne možnosti za samostojne gospodarske subjekte. Obratno, vrste zakonov in predpisov urejuje družbenogospodarski položaj OZD tako, da se ta vedno bolj odmika od definicije, da »je bistvo samoupravljanja v tem, da delavec hkrati dela in opravlja tiste funkcije, ki jih je v kapitalistični družbi opravljal kapitalist, v etatični družbi pa država«.

Zgodovinska praksa pri graditvi socializma dokazuje, da sta na današnji stopnji razvoja družbenih produktivnih sil potrebna kot regulatorja družbenega procesa reprodukcije oba – plan in trg. Med seboj sta komplemen-

⁴ Več o tem: B. Horvat: Jugoslovenska privreda 1965–1983, II. knjiga, CZ 1984

tarna in se dopolnjujeta. Stroga ločnica med njima sploh ne more biti dana enkrat za vselej. Trg je na sedanjí stopnji razvoja produkcijskih sil pomemben predvsem kot selektor, kot notranja gonilna sila gospodarstva. V tem je zgodovinska upravičenost blagovne proizvodnje na sedanjí stopnji razvoja produkcijskih sil. Kadar ni tržišča, ni ekonomske prisile, ogroženosti, rizika, pobude za novo in nepoznano, ni boja za obvladovanje težav in problemov. V organizacijah združenega dela tako tudi ni interesa za poslovno planiranje, ker »nekdo« vse vnaprej določa in usmerja.

Vendar bi bilo napačno sklepati, da je sistem planiranja edini in pravi krivec za neuspešnost, razdrobljenost v gospodarjenju, investicijske napake itd. Planiranje, pa naj bo kakršno koli, ne more biti všemogočen sistem sam po sebi, ki dela čudeže v razvoju. Situacija, v kateri smo, je predvsem rezultat nekonsistentnosti družbenopolitičnega in gospodarskega sistema ter instrumentov ekonomske politike.

Inflacija, s katero se soočamo, je po svoji vsebini rezultat tega, ker nimamo ustrezno razvitega, učinkovitega gospodarskega sistema.

V praksi imamo različne sisteme, ki niso izrazna oblika enega, prevladujočega sistema (temeljnega gospodarskega odnosa), zato tudi nimamo konsistentnih ekonomskih kategorij (čeprav imajo isti naziv). V praksi se postopoma preobraža ustavni sistem v neki drug sistem, pojavljajo se prve »prebojne točke« v uresničevanju drugečnega sistema. Takó nimamo ne samoupravnega dogovornega sistema, ne planskega in ne tržnega, imamo le ad hoc administrativni sistem za reguliranje gospodarstva kot neke vrste tretji sistem.⁵

»Aplicirajoč« okrnjeni Marxov model razvoja⁶ na osemdeseta leta pri nas, bi se lahko vprašali: Ali je nova družbenopolitična ideološka nadstavba skonstruirala in normativno institucionalizirala ureditveno obliko ekonomskih odnosov (kot sistem), ki je v svetovni razsežnosti, še posebej pa za naše razmere, najustreznejša, najsodobnejša možnost za hiter in učinkovit razvoj produktivnih sil; ali niso prišli nekateri družbenopolitični odnosi (institucije) v nasprotje z naravo in naravnostjo razvoja produktivnih sil? Odgovor seveda ni in ne more biti odločen in določen: da ali ne, ker ne moremo odstraniti vpliva nekaterih drugih dejavnikov; kazalci o nekaterih negativnih gospodarskih in družbenih procesov pa vsekakor nakazujejo v določeni meri pozitiven odgovor.

Pri koncipiranju modela usmerjanja družbenega razvoja – omejujem se na sistem planiranja – se je treba zavedati, da je sicer sistem planiranja neposreden izraz narave proizvodnih odnosov vseh družbenoekonomskih in političnih odnosov v družbi, vendar bi morale biti politične in institucionalne rešitve povezane z zakonitostmi materialne proizvodnje.

In dalje, tako kot je na eni strani planiranje pogojeno z družbenoekonomskimi odnosi, z družbeno lastninsko naravo proizvodjalnih sredstev ozi-

⁵ Več o tem: F. Černe (NR 12/85) in O nekaterih primerjalno teoretično-sistemskih vprašanjih naše (ne)stabilnosti in (dez)inflacije (1,2 – Teorija in praksa 6, 7–8/1985). Trije sistemi:

1. – neposredno družbenolastninski in samoupravno planski
2. – neposredno družbenolastninski; skupinsko-kolektivni, lastninski tržni sistem
3. – administrativno etatistični

⁶ Da se (najprej) spreminja družbenopolitična, ideološka (tudi državna) nadstavba, ki spreminja (tudi pravno-normativno ureditveno obliko produkcijskih (ekonomskih) odnosov, ta pa potem – če je zgodovinsko ustrezna – stimulatívna oblika – spodbuja (hitrejši) razvoj produktivnih sil.

roma družbenega kapitala, je na drugi strani tudi spodbujevalec za razvijanje družbenoekonomskih odnosov in družbenega razvoja v celoti. Zato je potrebno vedeti, kakšno družbo, kakšen razvoj pravzaprav želimo, (hočemo) in kako ga bomo uresničevali. Na osnovi ustavnih izhodišč bi moral imeti naš družbenoekonomski razvoj predvsem naslednje prvine: *racionalnost* (ta se kaže predvsem v visoki, dolgoročni povprečni rasti družbenega proizvoda, ki je pogojena z zmanjšanjem porabe produkcijskih tvorcev na enoto proizvoda in z višjo stopnjo zaposlitve produkcijskih tvorcev), *demokracija* (uspešen družbenoekonomski razvoj zahteva aktivno sodelovanje nosilcev planiranja pri odločanju in določanju ciljev ter politike razvoja), *solidarnost* (gre predvsem za enakomernejšo distribucijo družbenega standarda) in *skladnejši regionalni razvoj* (predvsem s politiko pospešenega razvoja nerazvitih). Vse štiri prvine pa morajo biti prežete s pretanjenim in odgovornim odnosom do narave, do človekovega okolja. V razvojnem modelu je najtežje poiskati in uresničevati optimum med temi štirimi prvinami; najbrž se lahko le približamo dolgoročnemu optimumu.

V dolgoročnih in srednjeročnih planskih dokumentih in v planskih dokumentih za posamezna področja so opredeljeni usmeritve in cilji družbenogospodarskega razvoja. Njihova uresničitev oziroma neuresničitev je pogojena z naslednjimi osnovnimi vsebinskimi problemi družbenega planiranja:

- a) z opredelitvijo ključnih razvojnih dejavnikov (faktorjev razvoja)
- b) z delitvijo pristojnosti in odgovornosti med nivoji planiranja in
- c) s povezanostjo družbenega in samoupravnega planiranja.

Ad a)

Med ključnimi razvojnimi dejavniki je v družbenih planih izpostavljen tehnološki razvoj. Na tem mestu bi zato opozorila na to, da v strokovni literaturi s področja gospodarskega razvoja navajajo poleg faktorjev razvoja (ali rasti) še vire (resurse) gospodarskega razvoja (ali rasti), v zadnjem času pa še zlasti gospodarski potencial. V čem so osnovne razlike? Če analiziramo, kako delujejo posamezne odvisne in neodvisne spremenljivke na stopnjo gospodarske rasti in v kaki odvisnosti so med seboj, govorimo o faktorjih gospodarske rasti (ali razvoja); ki so lahko ekonomski in neekonomski, materialni in nematerialni, interni in eksterni, merljivi, delno merljivi in nemerljivi. Kadar preučujemo te faktorje rasti in analiziramo, kako skupno (kumulativno) učinkujejo na gospodarski razvoj, govorimo o virih (resursih) gospodarske rasti. Socialistične evropske dežele vse pogosteje uporabljajo pojem »gospodarski potencial«; s tem so mišljeni izkoriščeni in še neizkoriščeni dejavniki, ki jih ima dežela glede na svojo razpoložljivost in potrebe, ki jih mora zadovoljiti.

Aktualnost gospodarskega potenciala prihaja vse bolj do veljave tudi pri nas, zlasti še, ker se pojavlja teza, da nimamo osnove za izhod iz razvojne stiske (akumulacija, kadri, sodobna oprema itd.). Menim, da je naš razvojni problem predvsem v tem, da sploh nimamo ocenjenega razpoložljivega gospodarskega potenciala (kaj šele izmerjenega) in njegove možne in dejanske izkoriščenosti. Podatki pa kažejo, da z njim zelo negospodarno upravljamo. Naš razvojni problem je v tem, koliko smo voljni in sposobni preobraziti gospodarski potencial v ustvarjalni naboj za hitrejši gospodarski in celoten družbeni razvoj.

Radmila Stojanović uvršča v gospodarski potencial dežele na prehodu

iz industrijskega v visoko industrializirano socialistično družbo⁷ naslednje prvine:

- znanstveno tehnološki potencial,
- proizvodni potencial,
- agroindustrijski kompleks kot sestavni del ekonomskega potenciala,
- potencial skupnih delovnih resursov,
- gradbeniški potencial,
- infrastrukturni potencial,
- naravno-resurski potencial,
- upravljalški potencial,
- strukturno ravnovesje potencialov,
- integriranost kot del ekonomskega potenciala,
- mednarodna ekonomska kooperacija.

Ad b)

Glede na stopnjo parcialnosti in splošnosti interesov, ki jih zastopajo posamezni nosilci odločanja, imamo različne sisteme vrednot in ustrezno temu tudi različne izbore razvojnih ciljev, kriterijev optimizacije in omejitev v planiranju razvoja. Napor, ki je potreben za uresničitev skupnega cilja, se razdeljuje po enotah na različnih nivojih. Višji nivoji pogojujejo, ne morejo pa upravljati z aktivnostmi večjih nivojev, ki so usmerjeni v realizacijo svojih postavljenih ciljev. Enote odločanja morajo razpolagati z določeno stopnjo svobodnega delovanja, če hočejo uspešno selekcionirati svoje lastne spremenljive upravljalške parametre pri odločanju. Zato je bistvenega pomena, da se zagotovi posameznim subjektom planiranja »določena svoboda«⁸ akcije. Potrebna je dovolj natančna in jasna delitev med nivoji planiranja, pri tem pa je potrebno upoštevati načelo: vsak udeleženec v skupni nalogi je subjekt planiranja. To vlogo opravlja v mejah svojih pravic in pristojnosti ter je neposredno odgovoren za realizacijo plana, sprejetega z demokratičnim postopkom, s skupnimi sredstvi, svojim mandatom in drugimi sredstvi, s katerimi razpolaga za realizacijo plana.

Ad c)

Gospodarski subjekti pričakujejo od subjektov družbenega planiranja (predvsem federacija in republike) pripravo in izvajanje takih ukrepov razvojne politike in ekonomskega inštrumentarija, ki bodo ustvarjali možnosti za učinkovito gospodarjenje. V tem kontekstu bi morala biti usklajena sistem planiranja in gospodarski sistem. V nobenem sistemu ne morejo posamezni deli dobro – ali sploh – delovati, če ni sistem uspešno zgrajen. Zato je potrebno:

- vzpostaviti enake osnovne možnosti za vse gospodarske subjekte,
- oblikovati parametre za odločanje tako, da samostojne, individualne odločitve gospodarskih subjektov v globalu ustrezajo planskim skupnim ciljem.

Medtem ko »bombardirajo«⁸ naše OZD s parcialnimi zakoni in predpisi, se dogajajo na različnih tržiščih usodne stvari: izgublamo težko pridobljene tržne deleže, konkurenca je vedno hujša (razvitejše in vodilne tehnologije, novi proizvajalci) itd.

Organizacije, s katerimi se srečujejo naše OZD na tujih tržiščih, uprav-

⁷ Na putu ka visoko industrializovanom socijalizmu, Savremena administracija, Beograd 1984

⁸ Več o tem: Ž. Papić: Samoupravno planiranje, Teoretične osnove, str. 29, SIZ, Beograd 1974

ljajo razvojno (strateško) planiranje kot inštrument sodobnega in učinkovitega upravljanja delovne organizacije. V strateškem planiranju in upravljanju vidijo bolj »filozofijo« kot »eksaktno tehniko«. Gre za poslovno filozofijo delovne organizacije v tem smislu, da nam daje določeno razlago in vizijo, kaj so in kaj naj bodo področja poslovanja delovne organizacije. Ko OZD raziskuje dinamiko svojega (relevantnega) družbenogospodarskega okolja, odkriva področja svoje rasti in s tem išče tisti potencialni proizvodno-poslovni program, ki ji bo omogočil rast in razvoj. Poslovni svet v razvitem svetu se hkrati z vladami zaveda, da niti najnovejše planiranje na makro in mikro ravni – pri hitrem tehnološkem razvoju – ne more odgovoriti na vprašanja: v katerih smereh se bo gibalo gospodarstvo v naslednjih letih, kakšno mesto bo zavzela OZD v splošnih gospodarskih gibanjih? Preprosto zato, *ker pri hitrem tehnološkem razvoju planiranje ne more biti prognoza prihodnjega razvoja, ki bi obvezovala, temveč je planiranje osmišljanje in odmerjanje akcij, razvoja in rezultatov, usmerjenih v uresničevanje ciljev*. V planiranju se zaradi nepredvidljivih in hitro spreminjajočih se razmer pri tem postavljajo predpostavke planov, to je prihodnje gibanje planskih dejavnikov v eni ali več variantah. Nato preučujejo, kako bi se morala obnašati OZD oziroma nosilci upravljanja na nacionalni ravni v okvirih raznih planskih premis, da bi lahko izpolnili svoje cilje in zagotovili svoj obstoj in razvoj. Samo po sebi se razume, da morajo biti predpostavke postavljene tako, da so dane možnosti za uresničitev.

Dolgoročne plane uporabljajo kot neke vrste svetilnik, po katerem se orientirata srednjeročni in kratkoročni plan. Težišče na področju prognoziranja in odločanja se je premaknilo iz priprave razdelanih planov na premise in predpostavke plana. Osrednji problem planiranja v sedanjem in prihodnjem hitrem tehnološkem razvoju, v spreminjanju v gibanjih svetovnega gospodarstva in v inflacijskih razmerah je torej v definiranju predpostavk plana in najpomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na njihovo uresničevanje. Dalje je potrebno zmanjšati na minimum časovni razmik med plansko odločitvijo in njeno realizacijo, poiskati indikatorje, ki nakazujejo določena gibanja v naslednjih letih, jih alternativno upoštevati ter ne nazadnje izdelati »analize občutljivosti« za ocenjevanje rizikov pri sprejemanju investicijskih odločitev. Z analizami občutljivosti je možno hitro in preprosto ugotoviti, kakšne učinke bodo imela na rezultate morebitna odstopanja od premis. Organi, ki so odgovorni za sprejete odločitve, lahko tako takoj ukrepanje vse potrebno, ko postanejo gibanja kritična.

3. Osnutek zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o temeljih sistema družbenega planiranja pri uresničevanju dinamičnega gospodarskega razvoja

Poskušala sem opredeliti, kaj pomeni tehnološki razvoj v nadaljnjem družbenogospodarskem razvoju Jugoslavije, ter podati izhodišča za oblikovanje sistema planiranja v spremenljivih razmerah, ki jih povzroča hiter tehnološki razvoj. Naravnost teh izhodišč se vsebinsko razlikuje od naravnosti osnutka zakona o spremembah in dopolnitvah zakonov o temeljih sistema družbenega planiranja in o družbenem planu Jugoslavije.⁹

V skladu z vsebinsko naravnostjo tega posveta se ne bom spuščala v podrobnosti. Za ta posvet in za uresničevanje predlagane strategije tehnološkega razvoja Jugoslavije¹⁰ je pomembna splošna sintezna ugotovitev, da

⁹ Skupščina SFRJ AS št. 136/1, 27. 10. 1986

¹⁰ ZIS, Beograd, 25. 11. 1986, predlog

predlagani zakon ne podpira ključnih izhodišč, predpostavk in pogojev v strategiji, kot – citiram: »Bistven pogoj za realizacijo teh ciljev je vzpostavljjanje takšnega sistema spodbud in upravljanja tehnološkega razvoja, ki bo omogočil hitro reagiranje na tehnološke spremembe v svetu in maksimalno aktiviranje domačih in drugih faktorjev v razvoju proizvodnih sil. Samo gospodarski subjekti, ki funkcionirajo v pogojih gospodarske tekme, se spuščajo v velik in rizičen posel znanstvenih in tehnoloških raziskovalnih projektov. To je pot in enaka možnost za vse gospodarske subjekte, da se dokažejo v zdravi tekmi. Konkurenčnost na trgu blaga in storitev ima vlogo najboljšega ‚administriranja‘ za učinkovitost tehnološkega razvoja, ker nikakršni državni in administrativni napor sam po sebi ne more pospešiti tehnološkega razvoja. Država mu nalaga, da ustvari pogoje, da bi bil znanstveno-tehnološki razvoj možen, ustrezno intenziven in usmerjen«.¹¹

Že v predlogu za izdajo zakona izhaja predlagatelj – ZIS – pri utemeljevanju predlaganih sprememb iz predpostavk, ki so napačno postavljene ali pa so izhodišča v predlogu za izdajo v osnutku zakona neustrezno operacionalizirana.

Predlagatelj utemeljuje spremembe in dopolnitve predvsem z: a) neusklajenostjo posebnih planskih ciljev in nalog s skupnimi cilji in nalogami¹², b) neuresničevanjem planskih ciljev in nalog oziroma z neučinkovitostjo planiranja ter c) z nujno po uspešnem izhodu iz ekonomske krize nasploh. Vse tri predpostavke so dejansko neutemeljene.

Ad a)

Ustava SFRJ ne računa z neposredno usklajenostjo planov vseh samoupravnih organizacij in skupnosti z družbenimi plani DPS, marveč na delovanje tržnih zakonitosti, usmerjeno z ekonomskimi in drugimi ukrepi, in na samostojno delovanje samoupravnih organizacij in skupnosti, utemeljenih na planih, ki jih samostojno sprejemajo odvisno od njihovih osebnih interesov in ciljev. V tem smislu niti skupni interesi in cilji, ki se uresničujejo v različnih DPS in določajo v njihovih planih, niti v blagovni proizvodnji in delovanju tržnih zakonitosti ne morejo biti preprost seštevek teh posebnih interesov in ciljev samoupravnih organizacij in skupnosti; enako tudi skupni interesi in cilji, ki se uresničujejo v širših DPS, ne morejo biti preprost seštevek skupnih interesov in ciljev, ki se uresničujejo v ožjih skupnostih.¹³

Specifičen pomen družbenega planiranja in družbenega plana Jugoslavije je tudi v tem, »da izhaja iz enotnosti jugoslovanskega trga in svobodnega poslovanja OZD v njem oziroma ne vnaša med subjekte planiranja – OZD in DPS – nikakršnih hierarhičnih odnosov, ker imajo tako OZD kot vse DPS svoje posebne interese in cilje razvoja, zato sprejemajo samostojno svoje plane . . .«¹⁴

Predlagatelj torej ne uresničuje te opredelitve, čeprav v predlogu za izdajo v temeljnih načelih¹⁵ navaja, da »morajo spremembe temeljiti na načelih, na katerih temelji veljavni zakon oziroma na opredelitvah iz DPES« Obratno: v spremembe vnaša elemente direktivnosti in hierarhično-

¹¹ str. 5

¹² Navedeno v obrazložitvi predlaganega zakona in v Informaciji o ostvarjanju sistema društvenog planiranja, Savezni zavod za društveno planiranje, Bgd. 20. 10.1986.

¹³ DPES, Prilaganje gospodarskega sistema zakonom stabilizacije (DE 1983, 19. str.

36)

¹⁴ Isto, str. 34

¹⁵ stran 3

sti; to so začeli že s pripravo obstoječega zakona s členom 14., ko so dobile zvezne smernice posebno mesto in težo v planiranju. Sedaj, v predlaganih spremembah gredo še korak dalje z obveznimi makroekonomskimi razvojnimi razmerji«, kot so opredeljena in nejasno definirana v 7. členu (sprememba 57. člena) in kot obveznost za republike in AP, določena v 6. členu (sprememba 48. člena). Opredeljenih je 6 makroekonomskih razvojnih sorazmerij (področij). Večina nam jih je že poznanih iz zakona o planskem vodstvu narodnega gospodarstva iz leta 1951 (čl. 12, in ukrepi za neizpolnjevanje obveznosti iz družbenih planov iz člena 31). Družbeni plan na osnovi zakona iz leta 1951 je bil sprejet z zakonom in kot tak tudi imel moč administrativne prisile. Zakon je bil odsev takratnih družbenopolitičnih razmer in uresničevanje opredeljene gospodarske razvojne strategije. Predlaganje in sprejemanje predloženih sprememb zakona v tem trenutku, na tej stopnji družbenogospodarske razvitosti Jugoslavije, implicitno sporoča, da jugoslovanska družba – predvsem OZD in družbenopolitične skupnosti – ne »zmore« samostojno in po demokratični poti premostiti razvojnih problemov in da mora namesto njih storiti to nekdo drug – država.

T. i. makroekonomska razvojna sorazmerja sama po sebi niso problematična, vendar: zanje je dovolj osnove že v obstoječem zakonu, kolikor pa bi jih vseeno podrobneje opredeljevali, so lahko le indikativne narave, nikakor pa ne obvezna za druge subjekte planiranja (republike, občine, OZD) oziroma enaka za vse nosilce.

Ad b)

Če je osnovni kriterij za neučinkovitost planiranja (kot to navaja predlagatelj) neizpolnjevanje planskih ciljev in nalog, potem je treba reči, da je pri nas planiranje neučinkovito že vrsto let in ga tudi nove spremembe ne bodo »naredile« učinkovitega. Preprosto zato, ker niso odpravljeni vzroki za neučinkovitost; predlagatelj jih niti ne navaja; tudi Informacija zveznega zavoda za planiranje jih ne navaja.

Da bi bil sistem družbenega planiranja učinkovit, mora upoštevati naslednja osnovna načela:

- omejitev planiranja na planibilne elemente in kategorije,
- omejitev družbenih planov družbenopolitičnih skupnosti na usmerjevalno – usklajevalno funkcijo in na okvir funkcij posameznih družbenopolitičnih skupnosti,
- odpravljanje direktivno-normativnih in distributivnih elementov družbenih planov oziroma uvajanje indikativnih elementov planiranja,
- graditve skupnih planov in skupnih programov izključno le na interesno motivacijsko dohodkovnih podlagah.

Skratka: ko postavljamo temelje za sistem družbenega planiranja, je potrebno opredeliti, kaj bomo in česa ne bomo planirali oziroma kje in kako se bodo stvari urejale z delovanjem tržnih zakonitosti. Tako obstoječi zakon in predlagane spremembe glede delovanje tržnih zakonitosti žal zgolj deklarirata v temeljnih določbah oziroma obrazložitvah, v operacionalizaciji pa jih tako rekoč izničita. Na tej potrebi in možni stopnji družbenogospodarske razvitosti Jugoslavije bi bilo potrebno, kot sem že poudarila, spremenjati zakon tako, da bi krepili delovanje tržnih meril in zakonitosti.

Ad c)

Brez takšne usmeritve je nemogoče realizirati »dinamičen gospodarski razvoj« in »premostiti zastoj v razvoju samoupravljanja«, kot to navajajo

Teze o temeljnih spremembah v gospodarskem sistemu¹⁶ oziroma posamezni strateški dokumenti, ki so že pripravljeni – kot. npr. »Strategija tehnološkega razvoja«, ki je predmet današnjega posveta. V kontekstu dinamičnega razvoja oziroma »popolnejšega delovanja ekonomskih zakonitosti in meril domačega in tujega trga«, kot to navaja predlagatelj v temeljnih načelih predloga za izdajo zakona, bi morali biti zasnovani temelji sistema družbenega planiranja tako, da bi spodbujali razvoj samostojnih gospodarskih subjektov, ki bi se bili sposobni hitro in učinkovito prilagajati spremembam v zanje relevantnih družbeno-gospodarskih okoljih ter za svoje odločitve sposobni nositi tudi materialno odgovornost. Dinamičen gospodarski razvoj zahteva priznavanje razlik v produktivnosti in njihovo nagrajevanje.

Načelno gledano: na osnovi predlagateljevih utemeljitev ne vidim potrebe za spremembo zveznega zakona na podlagi predlogov sprememb tega osnutka zakona. Vidim pa (in praksa to dokazuje) potrebo po drugačnem zakonu o temeljih sistema družbenega planiranja. Na to pa je opozarjal in predlagal amandmaje tudi Izvršni svet Slovenije že v pri nastajanju sedaj veljavnega zakona, ki je bil sprejet v letu 1985. Amandmaji večinoma niso bili sprejeti, a so še vedno aktualni. Bojim se, da bo trošenje družbene energije tudi pri sprejemanju novega zakona iracionalno. S sprejemanjem zakona v njegovi nespremenjeni vsebinski naravnosti pa bomo izgubili še eno možnost za učinkovitejše obvladovanje svoje prihodnosti. Imeti oblast nad prihodnostjo, pa je – kot je dejal Eric Hofer – edini način, kako jo napovedati.

¹⁶ ZIS, Beograd 29. 9. 1986 – I. poglavje